

Prepričanja o novem koronavirusu in okuženih s koronavirusom v Sloveniji in Srbiji

Ajda Novak¹, Aleksandra Bojković

diplomske študentke Oddelka za psihologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Povzetek

COVID-19 je nalezljiva bolezen, ki je marca 2020 dosegla pandemsko razsežnost. Namen raziskave je bil ugotoviti, kakšna prepričanja imajo ljudje o novem koronavirusu in okuženih v Sloveniji in Srbiji, saj so izbruh nalezljivih bolezni v preteklosti povzročali strah in stigmatizacijo okuženih. Zanimalo naju je tudi, ali so se prepričanja ljudi spremenila po prvem potrjenem primeru okužbe v državah. Pregledali sva 19.196 komentarjev pod članki o koronavirusu na spletnih portalih MMC in N1. Komentatorji so kot najpogostejše lastnosti koronavirusa navajali nalezljivost, visoko smrtnost in opozarjali na nepoznanost bolezni, pogosto pa so bili kritični do neustreznega informiranja javnosti. Drugim so priporočali samozaščito, tudi samoizolacijo, in predvidevali verjetne posledice pandemije: gospodarsko škodo in zlom zdravstva. V povezavi s koronavirusom so izražali večinoma negativna čustva, predvsem paniko in negotovost. Kot predpostavljeno, so komentatorji stigmatizirali okužene s koronavirusom. Po prvem potrjenem primeru okužbe so bili komentatorji bolj kritični do ukrepanja pristojnih. Opozarjanje na nepripravljenost države na epidemijo je povzročala negativna čustva pri komentatorjih, te pa je še povečalo podajanje lažnih informacij o lastnostih virusa, zanesljivosti testov ter številu okuženih in umrlih. Na podlagi rezultatov priporoča psihoedukacijo za novinarje in administratorje spletnih portalov, da bi tako pripomogli k ohranjanju duševnega zdravja med prebivalstvom.

Glavne besede: COVID-19, Slovenija, Srbija, analiza komentarjev, medijski spletni portali, tematska analiza

Beliefs about the novel coronavirus and the infected in Slovenia and Serbia

Abstract

COVID-19 is an infectious disease that became a pandemic in March 2020. The aim was to examine the beliefs about the novel coronavirus and the infected in Slovenia and Serbia as similar infectious diseases caused fear and stigma in the past. We were interested in whether the beliefs changed after the first confirmed case of coronavirus in the countries. We analyzed 19,196 comments below news articles on coronavirus on online media sites MMC and N1. The most common characteristics of coronavirus mentioned were contagiousness, high mortality and unfamiliarity of the disease. The commentators were critical of inadequate informing. They advised self-protection, including isolation, and predicted the most probable consequences of the pandemic: economic damage and healthcare breakdown. Negative feelings, such as panic and uncertainty, were most prevalent. As hypothesized, the commentators stigmatized the infected. After the first case of the coronavirus in the country, the commentators were more disapproving of the actions of the competent authorities. Calling attention to the unpreparedness to deal with an epidemic causes more negative feelings, which are further exacerbated by fake news on coronavirus characteristics, test reliability and the number of infected and deceased. We advise psychoeducation for journalists and administrators from online media news to remain mentally healthy.

Keywords: COVID-19, Slovenia, Serbia, comment analysis, online media news, content analysis

¹ajdaanovak@gmail.com

mentorica: izr. prof. dr. Anja Podlesek, Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Uvod

Koronavirus (SARS-CoV-2) se je najprej pojavil v provinci Vuhan, na Kitajskem, decembra 2019. Kmalu se je začel širiti tudi v druge dela sveta in marca 2020 dosegel pandemske razsežnosti (WHO, 2020a). Horesh in Brown (2020) poročata, da se je zaradi koronavirusa pojavila nova oblika množične travme, ki jo spremlja obširna medijska izpostavljenost. V javnosti se poleg strahu pred okužbo pojavlja predvsem strah glede prihodnosti, ki je lahko posledica informacij, povezanih z zdravjem (npr. da cepivo proti koronavirusu še ne obstaja) ali drugih pojavov, povezanih s koronavirusom, npr. osamljenosti kot posledice izolacije, finančne stiske ali diskriminacije pripadnikov drugih narodov, na katero sva bili pozorni tudi v najinem prispevku.

V raziskavi o stigmatizaciji okuženih z virusom SARS v Hong Kongu (Lee, Chan, Chau, Kwok in Kleinman, 2005) so okuženi poročali o obtožbah, zbadljivkah, marginalizaciji ter diskriminaciji na delu, v izobraževanju ter pri uporabi javnih storitev. Avtorji so opozorili še na nevarnost pogostega in obširnega medijskega poročanja: to velikokrat vodi v strah in ustvari ravno primerno okolje za stigmatizacijo.

Gilmore in Somerville (1994) navajata, da mora za proces stigmatizacije okuženih z nalezljivo boleznijo najprej obstajati bolezensko stanje, ki ga tisti, ki stigmatizira, nima. Stigmatizirani se morajo od drugih razlikovati po neki bistveni značilnosti, npr. po bolezenskem stanju. Nazadnje morajo stigmatizirajoča prepričanja ustvariti razdaljo med bolnimi in zdravimi in tako ustvariti dve skupini: mi in oni. Po teoriji socialne kategorizacije (Tajfel in Turner, 1986) nato z izolacijo »onih« opolnomočimo »nas«: zaradi strahu pred okužbo se zdravi od bolnih oddaljijo in tako zavarujejo pred boleznijo.

Javna stigma ima lahko za obolele hujše posledice kot nalezljiva bolezen (Barrett in Brown, 2008). Zaradi posledic stigme veliko ljudi ne ukrepa pravočasno; ne gre do testiranja ali odlašajo z zdravljenjem, kar lahko še poslabša njihovo zdravstveno stanje. Prav tako stigma vpliva na zaznavanje tveganja za okužbo, saj okuženi ostanejo neodkriti in tako še naprej neopazno širijo nalezljiv virus, to pa lahko poveča paniko v populaciji (McGrath, 1992).

Stigma se pojavi na podlagi skupinskih prepričanj, zato je bil namen raziskave ugotoviti, kakšna prepričanja imajo ljudje o novem koronavirusu ter o okuženih s koronavirusom v Sloveniji in Srbiji. V Sloveniji so prvo okužbo s koronavirusom potrdili 4. 3. 2020, v Srbiji pa 6. 3. 2020. Temu so v obeh državah kmalu sledili številni ukrepi, npr. odpovedovanje večjih dogodkov, obvezno nošenje mask in prestavitev šolskega dela v spletni prostor (MMC, 2020; N1, 2020).

Slovenijo in Srbijo sva izbrali priložnostno, ker sta bili med zadnjimi državami v Evropi, v katerih so dokumentirali primere okužbe s koronavirusom. Takrat so prebivalci obeh držav že imeli stik z informacijami o koronavirusu iz tujine, kljub temu pa v nobeni od držav še ni bilo neposredne izkušnje s koronavirusom. V najino raziskavo sva zato vključili kratko obdobje pred in po prvi potrjeni

okužbi, da bi preverili, ali so se prepričanja spremenila od obdobja pred prvo potrjeno okužbo do obdobja po prvi potrjeni okužbi. Zanimalo naju je tudi, ali je prišlo do razlik v zaznavanju bolezni in okuženih oseb med obema državama.

Da bi raziskali prepričanja ljudi o koronavirusu in okuženih posameznikih, sva z uporabo tematske analize pregledali komentarje uporabnikov na članke, ki so poročali o koronavirusu v dveh spletnih medijih. Ta se nama je zdelo smiselno raziskati, saj lahko pomembno vplivajo na razmišljanje, čustva in vedenje ljudi, poznavanje prepričanj javnosti pa je tudi bistveno za primeren in pravočasen odziv, s katerim lahko ohranimo duševno zdravje populacije.

Predpostavili sva, da bodo komentatorji bolnikom s potrjeno okužbo s koronavirusom pripisovali negativne lastnosti in jih stigmatizirali. Prav tako sva pričakovali, da bodo ljudje v odnosu do koronavirusa in trenutne situacije izražali predvsem strah, saj gre za novo in nepoznano bolezen. Vse to sva predpostavili na podlagi lastnih opažanj in izkušenj ter na podlagi literature o drugih nalezljivih boleznih in odzivu javnosti nanje ter na okužene (npr. Lee idr., 2005).

Metoda

Da bi raziskali prepričanja ljudi o koronavirusu in okuženih s koronavirusom, sva z uporabo tematske analize pregledali vsebino komentarjev pod novicami na spletnih portalih dveh medijev. Nekaj kod, npr. obvladljivost bolezni in strah, sva določili že pred pričetkom analize, in sicer s pomočjo pregledane literature. Med analizo komentarjev sva nato po potrebi dodajali nove kode, da so te kar najboljše povzele bistvo komentarja. Pri določanju novih kod sva se večkrat posvetovali, dokler nisva dosegli soglasja glede najbolj primerne izbire kode. Vsaka ocenjevalka je pregledala komentarje pod članki enega medija, sva se pa v primeru nejasnosti ali dvomov posvetovali. Če je bil komentar sestavljen iz več delov ali če se je nanašal na različne vidike koronavirusa, sva komentarju pripisali več kod.

Komentarje sva kot enoto analize izbrali zato, ker predstavljajo posebej zanimivo obliko komuniciranja; napisani so neposredno v trenutku dogajanja, prav tako pa je z njihovim preučevanjem mogoče zmanjšati verjetnost socialno zaželenega odgovaranja, do katerega bi lahko prišlo v intervjujih ali vprašalnikih. Pregledali sva komentarje pod vsakim od člankov, objavljenih v zavihku »Koronavirus« na spletnem portalu MMC Javnega zavoda RTV Slovenija in N1 (srbskega spletnega medija). Za izbrana medija sva se odločili, ker sva ocenili, da sta ta dva portala med uporabniki priljubljena, obenem pa imata velik doseg. Želeli sva vključiti oba nacionalna medija, vendar je bilo komentiranje v tem obdobju komentariji na spletni strani Radio-televizije Srbija začasno onemogočeno. V analizo sva vključili komentarje pod članki v obdobju 14 dni (sedem dni pred in sedem dni po prvi potrjeni okužbi v vsaki od vključenih držav). Obe preučevani obdobji sta se v večjem delu prekrivali, a nista bili povsem enaki (prvi primer so v

Srbiji dokumentirali kasneje).

Skupno sva pregledali 13.911 komentarjev na portalu MMC in 5.285 komentarjev na srbskem portalu N1. V analizo sva vključili vse komentarje, ki so se nanašali na prepričanja o koronavirusu, na trenutno situacijo, izražena čustva in prepričanja o okuženih s koronavirusom; takih komentarjev je bilo v Sloveniji 1868, v Srbiji pa 739. Enota vzorčenja je bil komentar, vsakemu sva dodelili ustrezne kode, ki sva jih po analizi vseh komentarjev pomensko združili v nadredne kategorije. Kategorije in kode sva primerjali glede na obdobje (pred prvim potrjenim primerom v državi ali po njem) ter glede na državo (Slovenija ali Srbija).

Rezultati z razpravo

Na osnovi analize komentarjev sva oblikovali devet nadrednih kategorij. Večina teh kategorij je vsebovala podkategorije, ki so bile ločene, vendar so se pomensko povezovala. Kategorije in podkategorije s številom komentarjev, ki jih vsebujejo, so prikazane v Tabeli 1, v nadaljevanju pa po kategorijah podrobneje predstavljava vsebino komentarjev.

Bolezen

V kategorijo *Bolezen* sva uvrstili 1012 komentarjev, ki so se nanašali predvsem na resnost bolezni, njene značilnosti, na opredelitev ranljivih skupin, izvor koronavirusa, ugotovila o njegovi obvladljivosti ter primerjavo z drugimi boleznimi in virusi. Koronavirus so v obeh državah najpogosteje primerjali z gripo (116-krat).

Med značilnostmi bolezni su srbski in slovenski komentatorji najpogosteje omenjali visoko nalezljivost, na katero je opozarjalo skupno 177 komentarjev. Kot najpomembnejše zunanje simptome so prepoznali kašelj ter kihanje, v 21 komentarjih so komentatorji omenjali tudi, da so lahko okuženi brez simptomov. V 17 komentarjih so bili komentatorji zaskrbljeni glede inkubacijske dobe, v kateri okuženi še ne kaže simptomov, vendar je mogoče že prenašalec koronavirusa. Zaradi nepoznavanja bolezni su jo komentatorji v 55 komentarjih označili kot nepredvidljivo, v 73 komentarjih pa so jih skrbele tudi resne posledice in visok delež hospitalizacije pri obolelih. V 23 komentarjih so uporabniki omenjali ranljive skupine, predvsem kronične bolnike in starostnike. Skupno 241 komentarjev je vsebovalo podatke o visoki smrtnosti. Koronavirus so komentatorji v 13 komentarjih označevali kot nevaren, v petih komentarjih pa so navajali tudi, da zaenkrat zdravilo ali cepivo še ne obstaja.

V Sloveniji so koronavirus pred prvim potrjenim primerom okužbe pogosteje označevali kot obvladljiv, in sicer v 30 komentarjih, v 19 komentarjih pa je bil zaznan kot neobvladljiv. Po novici o prvem bolniku s potrjenim koronavirusom v Sloveniji pa so ga v 26 od 31 komentarjev zaznavali kot neobvladljivega, npr. *Torej je okuženih zagotovo že ogromno. Obsojeni smo na to, da se bo virus zdaj širil kot nor ... kakšna zajezitev, lepo vas prosim.* Zaznana sprememba

je lahko posledica hitrega širjenja koronavirusa v Sloveniji (G. C. idr., 2020) po prvem potrjenem primeru okužbe. Meniva, da je zaznava obvladljivosti koronavirusa povezana tudi s odsotnostjo učinkovitega zdravila oziroma cepiva, kar pomeni, da je bolne težko pozdraviti, obnem pa je otežena tudi zajezitev bolezni. Komentatorji na srbskem spletnem portalu N1 so pred in po prvem potrjenem primeru v skupno 15 komentarjih ocenili, da je koronavirus obvladljiv, vendar dodajali, da lahko koronavirus obvladajo ljudje, ki morajo slediti navodilom pristojnih in lahko tako ustavijo širjenje koronavirusa. V Srbiji so uporabniki v 42 komentarjih ugibali tudi o izvoru koronavirusa, npr. da se je virus pojavil na Kitajskem zaradi prehranjevanja z mačkami, psi, kačami in netopirji.

V Sloveniji so se po prvi potrjeni okužbi pojavile teorije zarote o koronavirusu in trenutni situaciji, npr. *Zdaj je še bolj jasno, da je virus delo človeških rok in zelo verjetno biološko orožje.* V Srbiji pa so se teorije zarote pojavile že pred prvim potrjenim primerom, bralcem spletnih portalov so se namreč marsikatero novice zdele sumljive in so zato komentirali, da koronavirus v resnici ne obstaja, ali da ga je ustvarila farmacevtska industrija. Teorije zarote o koronavirusu so lahko posledica označevanja virusa kot lažnega tudi s strani uradnih govornikov v Srbiji, ki so ljudi celo pozivali k nakupom v Italiji in jih prepričevali, da situacija ni nevarna (Sovijl, 2020).

Čustva

V kategorijo *Čustva* sva uvrstili 621 komentarjev. Komentatorji spletnih portalov so bili predvsem zaskrbljeni in prestrašeni. Mnogi zaznavajo vsesplošno paniko v državi ali pa so tudi sami vznemirjeni, npr. *Kako NI PANIKE. Pogledite J. Korejo in Italijo!!! Ja! JE PANIKA!!!! Zaradi nesposobne države, zaradi nesposobnih ljudi na vrhu.* V Srbiji se je več komentarjev v povezavi s paniko pojavilo po prvem primeru okužbe, in sicer 87 komentarjev v primerjavi s 24 komentarji pred prvo okužbo. Eden izmed komentatorjev je podal možno razlago za ta pojav; komentiral je, da kot narod Srbi zaznajo problem komaj po tem, ko postane resen, npr. *Kao narod imamo genetsko grešku, da reagujemo tek posle tragedije ... (Slovenski prevod: Kot narod imamo genetsko napako, da reagiramo komaj po tragediji ...).* To je lahko problematično, saj prepozno zaznavanje problema lahko vodi k (pre)poznomu ukrepanju, slabši skrbi zase in lastno zdravje ter omogoča hitro širjenje virusa – vse to pa lahko povzroča tudi negativna čustva.

Na portalu MMC je relativno veliko komentatorjev za paniko krivilo pristojne in medije, npr. *Mediji s svojimi naslovi: „Koronavirusa še ni pri nas, kdaj bo prvi primer?“ najbolj širijo paniko med ljudmi.* V Sloveniji se je 167 komentarjev nanašalo na besedo panika, ki lahko po najinem mnenju zaradi negativne konotacije seje strah in negativna čustva. Prav tako problematični so komentarji, ki svarijo pred paniko in paničnim vedenjem, npr. *Ne delajte panike. Na dolgi rok smo vsi mrtvi!*, saj paradoksalno bralce ponovno opozarja na paniko, ki je (lahko) prisotna v populaciji. Predstavljanje izjemne situacije na določen način s strani

Tabela 1. Število pojavljanja kategorij in podkategorij v komentarjih glede na državo in časovno obdobje

Kategorija/podkategorija	Število komentarjev			
	pred prvim potrjenim primerom (7 dni)		po prvem potrjenem primeru (7 dni)	
	Slovenija	Srbija	Slovenija	Srbija
Bolezen	458	54	332	168
obvladljivost	49	4	31	11
značilnost bolezni	100	14	93	39
resnost bolezni	191	6	175	39
primerjava z drugimi boleznimi	113	22	29	27
ranljive skupine	5	1	0	17
izvor virusa	0	7	4	35
Čustva	208	42	126	245
negativna čustva	134	32	91	161
pozitivna čustva	74	10	35	84
Informiranost	47	32	69	138
mediji	12	0	15	0
prikrivanje stanja	20	17	17	71
neustrezno informiranje	15	15	37	67
Ukrepanje	157	85	381	452
neukrepanje	41	9	106	125
vrednotenje ukrepov	10	1	54	85
predlagani ukrepi	41	26	91	71
kritika pristojnih	17	49	79	118
testiranje	48	0	51	53
Samozaščita	115	36	78	140
skrb zase	93	21	74	96
odpornost	18	15	0	22
vera	4	0	4	22
Izolacija	76	11	81	76
Posledice	42	10	89	10
Okuženi	110	35	425	258
odgovornost	27	31	107	129
značilnost okuženih	75	1	152	41
odziv na okužene	8	3	166	88
Stigmatizacija drugih narodov	49	4	54	24

medijev lahko spodbudi različna čustva (npr. strah in žalost) ter posledično oblikuje zaznave ljudi v odvisnosti od tega, kako o izjemni situaciji govorijo ali pišejo (Nabi, 2002). Podoben učinek na čustva in zaznave populacije pa lahko imajo tudi zgoraj omenjeni komentarji uporabnikov.

V Sloveniji so komentatorji omenjali še histerijo in nezadovoljstvo, čutili so grožnjo in stres (skupno 18 kome-

ntarjev), kar se pri srbskih komentatorjih ni pojavljalo. V sedmih komentarjih na portalu N1 sva pri komentatorjih zaznali še negotovost, saj niso vedeli, kaj jih čaka, in kako se naj vedejo.

Zapisi o pozitivna čustvih so bili v komentarjih manj pogosti; pojavili so se v skupno 203 komentarjev od 621, ki sva jih uvrstili v kategorijo *Čustva*. Največkrat sva v ko-

mentarjih zasledili željo po prenehanju strahu in panike (151 komentarjev) in upanje (14 komentarjev), saj so se komentatorji trudili umiriti druge in nanje prenesti pozitivno energijo ter upe, da se bo situacija hitro izboljšala in da se bodo okuženi pozdravili. Slovenski uporabniki so se v 13 komentarjih trudili sprejeti situacijo, npr. *Virusi so sestavni del življenja. Situacijo moramo sprejeti razumsko in čim bolj mirno.*

V skupno 34 komentarjih so uporabniki na srbskem portalu okuženim zaželeli srečo in hitro ozdravitev ter bili hvaležni vsem, ki so pomagali na različne načine, npr. z donacijami in uspešnim opravljanjem svojega dela, pri čemer so izpostavili zdravstvene delavce. Za donacije opreme so bili najverjetneje hvaležni predvsem zato, ker so se ob prvih primerih okužbe pojavile govornice, da ni dovolj respiratorjev in zaščitnih sredstev (Beta, 2020), kar so komentatorji na spletnem portalu N1 izpostavili v 100 komentarjih.

Informiranost

Komentatorji so nekajkrat ovrednotili poročanje medijev, jih obtožili prikrivanja resničnega stanja in kritizirali neustrezno informiranje – skupno sva našli 286 takih komentarjev. Kritike medijev so bile specifične za komentatorje na portalu MMC in so se nanašale na selektivno poročanje, ustrahovanje, zavajanje javnosti in senzacionalizem. Na srbskem portalu sva nekajkrat opazili komentarje, ki so se začeli s prošnjo administratorjem, naj njihov komentar objavijo kljub kontroverzni vsebini, zato dopuščava možnost, da kritike medijev administratorji niso objavili, ker so želeli ohraniti zaupanje bralcev.

Domneve o prikrivanju resničnega stanja so se odražale v 125 komentarjih o tem, kako mediji oziroma pristojni skrivajo število okuženih ter ne poročajo o smrtnih žrtvah. Že pred prvim potrjenim primerom okužbe so komentatorji trdili, da so opazili posameznike s simptomi koronavirusa v javnih prostorih, in na podlagi tega sklepali, da je v državi že veliko okuženih, ter da to dejstvo pristojni skrivajo. Možno je tudi, da so komentatorji mislili, da je koronavirus že prisoten v Srbiji in Sloveniji zato, ker je večina sosednjih držav že potrdila prve primere okužbe in se je zato zdelo nesmiselno, da v obeh državah potrjenih primerov še ni.

Komentatorji so v 134 komentarjih kritizirali informiranje javnosti, češ da dobijo bodisi premalo bodisi preveč informacij, ter da je na spletu prisotnih veliko lažnih novic. Komentarje o pomanjkljivem informiranju sva opazili pred (23 komentarjev) in po prvem potrjenem primeru okužbe (101 komentar) v obeh državah; komentarji so se v tem sklopu nanašali na nezadovoljivo informiranje o različnih lastnostih koronavirusa, zdravljenju in samozашčiti.

V Srbiji so komentatorji vlado v 88 komentarjih obtožili podajanja neiskrenih in nezanesljivih informacij. Mogoče je, da je to rezultat splošnega nezadovoljstva s pristojnimi v državi in posledično nezaupanja, kar se kaže tudi v večmesečnih protestih, usmerjenih proti vladi in njeni diktaturi pred časom izvajanja raziskave.

Ukrepanje

V kategorijo *Ukrepanje* sva uvrstili 1075 komentarjev, ki so vrednotili ukrepanje pristojnih in predlagali primerne ukrepe, ali pa so se nanašali na prakso testiranja na prisotnost koronavirusa. Komentatorji so na obeh spletnih portalih izpostavljali brezbržnost pristojnih in zahtevali, da se čim prej ukrepa. Komentatorji so opozarjali na nezavedanje resnosti situacije in na prepozno naročanje zaščitnih sredstev. Primanjkljaj zaščitnih rokavic, mask in razkužil so omenjali v 112 komentarjih, npr. *U bolnici u Novom Pazaru, osoblje nema sapuna da opere ruke, nemaju ni maske i higijenske rukavice, kao osnovni vid zastite. (Slovenski prevod: V bolnišnici v Novem Pazaru zaposleni nimajo mila, da bi si umili roke, niti nimajo mask ali higienskih rokavic, ki so osnovni vir zaščite.)*

V obdobju, ki sva ga zajeli v analizo, so pristojni skoraj vsak dan uvajali nove ukrepe, ki jih komentatorji na spletnih portalih niso vedno dobro sprejeli. V 150 komentarjih so uporabniki slovenskih in srbskih spletnih medijskih portalov ocenjevali primernost in pravočasnost ukrepov. Le v petih komentarjih v obeh državah so komentatorji ukrepe ocenili kot pretirane, saj so menili, da se življenje ne sme ustaviti, strah jih je bilo tudi morebitnih finančnih težav. Srbski komentatorji so ukrepe v Srbiji primerjali z ukrepi v drugih državah, ki so jih izpostavljali kot pozitivne primere boja proti koronavirusu (31 komentarjev), npr. v Nemčiji, Južni Koreji in Sloveniji, kjer so po mnenju komentatorjev N1 vsak dan naredili veliko število testov. Ob uvajanju telefonskih linij za informiranje o koronavirusu in poročanje o simptomih so se srbski komentatorji v 16 komentarjih pritoževali, da linije ne delujejo, ali da so nenehno zasedene.

Komentatorji obeh spletnih portalov so tudi sami predlagali ukrepe. Sprva so v 67 komentarjih zahtevali učinkovitejšo kontrolo na mejah, predvsem v Srbiji (63 komentarjev); morda lahko to pojasnimo z dejstvom, da se veliko Srbov šola ali dela v tujini, in ti so se zaradi pandemije vračali v matično državo. V 80 komentarjih so srbski in slovenski komentatorji pozivali, da bi morali zapreti meje in odpovedati načrtovana potovanja, in sicer predvsem po prvem potrjenem primeru okužbe. V Sloveniji so komentatorji zaporo mejnih prehodov argumentirali z velikim številom smučarjev, ki se vračajo iz Italije in Italijanov, ki so nakupovali v slovenskih trgovskih centrih. V obeh državah so se v 41 komentarjih po prvi potrjeni okužbi pojavile tudi zahteve po zapiranju šol, cerkva in nakupovalnih centrov, komentatorji pa so v petih komentarjih predlagali tudi delo od doma.

Vlado in člane kriznih štabov so komentatorji na portalih MMC in N1 v skupno 263 komentarjih označili kot nepripravljene, nestrokovne in neodgovorne. Nekateri komentatorji (29 komentarjev na MMC in eden na N1) so tudi zdravnike označili kot nesposobne, kar je lahko tudi posledica tega, da je bilo med prvimi okuženimi v Sloveniji nekaj zdravnikov. Srbski uporabniki so v dveh komentarjih poročali, da pristojni ignorirajo probleme, slovenski uporabniki pa so komentirali, da je informiranje in ukrepanje zelo zmedeno (10 komentarjev), npr. *Skratka prava zmešnjava, nobenih konkretnih informacij in pojasnil, od dneva do*

dneva nasprotujoče si novice in to traja že en teden. Kot da sploh ne vedo, kaj se dogaja in kako ukrepati.

Komentatorji na obeh spletnih portalih so v 152 komentarjih pisali o testih na koronavirus, med drugim, da so testi nezanesljivi in zelo dragi. Izpostavili so pomanjkljivo testiranje, češ da testirajo le peščico ljudi, nekateri komentatorji na portalu N1 pa so dejali, da kljub nedavnemu potovanju niso dobili dovoljenja za testiranje. Majhno število testov je bilo verjetno posledica takratnega pomanjkanja testov v obeh državah, zato so teste uporabili za posameznike z izraženimi znaki bolezni.

Samozашčita

Kategorija *Samozашčita* je vsebovala 369 komentarjev. Komentatorji na portalih N1 in MMC so v 284 komentarjih opozarjali na samozашčitna vedenja, ki naj bi zdrave obvarovala pred okužbo. Med takimi so v Sloveniji najpogosteje omenjali higieno rok in kašlja, v Srbiji pa uporabo zaščitne opreme, razkuževanje uporabljenih predmetov, pitje močnega alkohola ter naravna zdravila, npr. čebulo.

V obeh državah so komentatorji drugim priporočali, naj se izogibajo množicam (22 komentarjev) in se celo preventivno osamijo oziroma ostanejo doma (11 komentarjev). V 24 komentarjih so uporabniki ljudi spodbujali, naj si okrepijo imunski sistem, tudi z vitamini in naravnimi zdravili. Na obeh portalih so ljudem svetovali, da naj se informirajo o koronavirusu ter postopku ob sumu na okužbo in pri svojem ravnanju upoštevajo nasvete pristojnih. V 24 komentarjih so bili srbski uporabniki prepričani, da se s koronavirusom ne bodo okužili iz drugih razlogov, npr. „*Srbi su nebeski narod*“, ne može bre njima virus ništa! (Slovenski prevod: „*Srbi so nebeški narod*“, njim virus ne more nič!).

Uporabniki spletnih portalov so v obeh državah skupno v 30 komentarjih omenjali tudi Boga in božjo voljo, čeprav je bilo to bolj izrazito v Srbiji in predvsem v obdobju po prvem potrjenem primeru okužbe, ko so komentatorji v 22 komentarjih opozarjali na moč Boga, npr. *Braco i sestre neka nam je BOG u pomoć!!!!!!!* (Slovenski prevod: *Bratje in sestre, naj nam BOG pomaga!!!!!!!*).

Izolacija

O izolaciji so v obdobju analize komentatorji razpravljali v 244 komentarjih, pojavila se so različna mnenja. Na splošno so o karanteni in izolaciji slovenski uporabniki govorili v 73 komentarjih pred in v 81 komentarjih po prvem potrjenem primeru okužbe, na srbskem spletnem portalu pa so o tem pisali pogosteje po prvem primeru (76 komentarjev proti 11 komentarjem pred prvo okužbo), in sicer so zahtevali obvezno karanteno, ki naj traja najmanj 14 dni za vse, ki so prišli iz tujine ali so bili v kontaktu z okuženimi osebami. Uporabniki so v devetih komentarjih karanteni nasprotovali ali pa so zahtevali le omejitve stika oziroma izolacijo ranljive populacije. V 235 komentarjih pa so se komentatorji strinjali s karanteno ali (samo)izolacijo.

Posledice

Kategorija *Posledice* je vsebovala 151 komentarjev, v katerih so komentatorji diskutirali o tem, kakšne posledice bo imel koronavirus za družbo v celoti. V štirih komentarjih na slovenskem spletnem portalu so epidemijo koronavirusa primerjali z vojno. Mogoče je do takih asociacij prišlo zato, ker so v 37 komentarjih uporabniki poročali o tem, kako se ljudje zalagajo s hrano in kako so trgovine povsem opustošene, nekateri so se bali morebitne lakote (2 komentarja), kar pa bi druge bralce lahko spominjalo na vojne razmere. Tako poimenovanje situacije so uporabili tudi posamezni vplivni politiki (STA, 2020), kar je lahko vplivalo na prepričanja bralcev. Pri tem je pomembno izpostaviti, da uradni govorniki (npr. politiki ali predstavniki uradnih ustanov) pomembno sooblikujejo medijsko poročanje, njihove formulacije in besedne zveze se navajajo in ponavljajo v člankih, nato pa še v komentarjih, in tako vplivajo na prepričanja javnosti (Vlasceanu, Morais, Duker in Coman, 2020). Nekaj slovenskih komentarjev je trenutne razmere primerjalo tudi s koncem sveta in čakanjem apokalipse.

V Srbiji so v obdobju pred in po prvi potrjeni okužbi komentatorji v 17 komentarjih svarili pred gospodarsko škodo, ki bo neizogibna posledica koronavirusa. Na gospodarsko škodo so opozarjali tudi v Sloveniji (38 komentarjev), kjer so kot hudo posledico epidemije dodali tudi morebiten zlom zdravstva (40 komentarjev), še posebej v enotedenskem obdobju po prvi potrjeni okužbi, saj so okužbe hitro naraščale. V Srbiji komentatorji niso navajali zloma zdravstva kot posledice epidemije, so pa opozarjali na pomanjkanje zaščitne opreme in sredstev za razkuževanje v bolnišnicah in zdravstvenih domovih.

Okuženi

V kategorijo, ki se je nanašala na okužene s koronavirusom, sva uvrstili 828 komentarjev. Že pred prvim potrjenim primerom okužbe v obeh državah so komentatorji ugibali o morebitnih okuženih. Predvsem uporabniki spletnega portala MMC so v 127 komentarjih namreč izpostavljali, da števila okuženih pravzaprav ne poznamo, saj se vsi ljudje ne gredo testirati, prav tako pa je treba upoštevati inkubacijsko dobo. Zaradi zimskih počitnic v drugi polovici februarja so bili mnogi prepričani, da je koronavirus že v Sloveniji. Domnevnim okuženim so tako pripisovali krivdo (30 komentarjev) in neodgovornost (95 komentarjev) za potovanje v tujino, prav tako so v treh komentarjih omenjali, da so oboleli premožni. To prepričanje najverjetneje temelji na predpostavki, da so tisti, ki si lahko privoščijo zimske počitnice v Italiji, dobro finančno preskrbljeni. Prav za te pa so komentatorji ocenjevali, da so najverjetneje okuženi s koronavirusom. Podobno so na portalu N1 menili, da bodo srbski državljani, ki delajo ali se šolajo v tujini in ki so se v času pandemije vrnili v državo, prinesli in neprevidno širili koronavirus. Komentatorji na portalu N1 so okuženim v 33 komentarjih pripisovali krivdo in v 127 komentarjih neodgovornost.

V 15 komentarjih so uporabniki obeh spletnih portalov priporočili, da naj država okužene izolira iz družbe in jih kontrolira s sledenjem (15 komentarjev) ali pa so bralce pozivali k stigmatizaciji. V kategorijo stigmatizacija sva vključili 18 komentarjev, npr. *varuh opozarja pred stigmatizacijo????.. oprostite, ampak tile si jo zaradi svoje ignorance resnično zaslužijo ... točno so vedeli, da izzivajo usodo ... in so jo izzvali ... in prinesli tole packarijo v našo deželo ... in zaradi njih bodo zboleli mnogi ...* Komentatorji pa so v štirih komentarjih nasprotno opozarjali na stigmo okuženih, poskušali so jo preprečiti in so se zato negativno odzvali na napadalne komentarje drugih uporabnikov, npr. *Najlažje je obsojati, zganjati paniko, paranojo, /.../ Vi pa bi najraje postrelili vse okužene, da bi sebe rešili bolezn. /.../ Družba nižje od podna!*

V Sloveniji se je predvsem v obdobju po prvi potrjeni okužbi s koronavirusom pojavilo 108 žaljivih komentarjev, v katerih so komentatorji okužene označili za neumne, nesposobne, nepremišljene, nevedne, nepredvidne in celo kot nemoralne. To je najverjetneje povezano z medijskim poročanjem o vedenju prvih okuženih; poročali so, da je prvi okuženi kljub drugačnim navodilom pristojnih vstopil v zdravstveni dom in tako ogrozil druge bolnike. Podobne komentarje je izzvalo tudi vedenje zdravnika, okužen s koronavirusom, ki je delal v domu za starejše občane v Metliki, češ da je smrtno ogrozil že tako zelo ranljivo populacijo. Okuženim so pripisovali tudi slabe higienske navade (4 komentarji), npr. *Vprašanje zakaj so Italijani tako dovzetni na razširitev virusov je v tem, da spadajo med „umazance“.* *Vzdržujejo namreč zelo slabo higieno.*

Prav tako so bili komentatorji na slovenskem spletnem portalu v 57 komentarjih mnenja, da si okuženi zaslužijo kazen zaradi tega, ker so se okužili in morebitnih novih okužb, ki so jih s svojim ravnanjem lahko povzročili; nekateri so kot kazen celo predlagali zapor (9 komentarjev), npr. *Take v zapor. Kolker si jih okužil zaradi malomarnosti, toliko let aresta v primeru smrti x5. Nastanitev v zaporu sponzorirajo svojci. Če ne morejo, se proda njihovo imetje in z njim poplača račune.* En komentator je bil mnenja, da bi jim morali za kazen, ker so okužbo prinesli v Slovenijo, odvzeti možnost zdravljenja. V dveh komentarjih je bila kot primerna kazen predlagana smrt okuženega.

V Sloveniji so komentatorji okužene tudi diskriminirali, npr. predlagali, da jim ne dovolimo vstopa v Slovenijo. Nekateri so predlagali tudi, da okužene prav posebej označimo, npr. *Imajo pa zanje [za okužene] že pripravljene tudi posebne oznake, in sicer jim bodo na rokave nadedli posebne trakove s šesterokrako zvezdo.* Ta komentar je še posebej problematičen, ker okužene primerja z judi, ki so jih pred drugo svetovno vojno označili z Davidovo zvezdo na rokavu, temu pa so sledili še mnogi hujši zločini. Eden izmed komentarjev na portalu MMC je predlagal celo, da bi okužene zaplinili, kar je prav tako aluzija na dogodke v koncentracijskih taboriščih.

Na srbskem portalu nisva našli veliko komentarjev, ki bi okužene žalili ali spodbujali ljudi k diskriminacij, kar je morda tudi posledica brisanja komentarjev s strani administratorjev. Tudi na portalu MMC administratorji dosledno brišejo komentarje, ki vsebujejo sovražni govor

ali spodbujajo k nestrpnosti, se pa mogoče standardi in pravila komuniciranja med obema portaloma razlikujejo, prav tako težko primerjamo številčnost in učinkovitost administratorjev na vsakem od portalov.

V Srbiji so komentatorji v 73 komentarjih želeli izvedeti ime in priimek okuženih, nekateri pa so zahtevali tudi objavo njihove slike, češ da bi vedeli, ali so mogoče bili v stiku z njimi na javnih površinah. Povpraševali so tudi po trenutni lokaciji okuženih ter zahtevali podatke o tem, kje so se gibali pred testiranjem.

Stigmatizacija drugih narodov

V kategorijo *Stigmatizacija drugih narodov* sva na obeh spletnih portalih skupno uvrstili 131 komentarjev. Komentatorji na spletnem portalu MMC so najbolj množično, v 76 komentarjih, izražali negativna prepričanja o Italijanih, ker se je koronavirus v Italiji tako hitro razširil. Mnogi so posploševali okužbe, češ da imajo vsi Italijani koronavirus in bi zato vsem moral biti prepovedan vstop v Slovenijo. Komentatorju na MMC portalu so Italijane tudi odprto diskriminirali ali celo spodbujali nasilje, npr. *V Ljubljani se po ulicah prosto sprehaja cca. 1.000 Italijanov!!! A je razpisana kakšna nagrada nanje? Se jih lahko potolče s krepelom? Zakaj bi čakali na prihod sanitarnih služb?*

V Srbiji se diskriminacija ali stigmatizacija Italijanov v komentarjih ni pojavila, najverjetneje zato, ker v primerjavi s Slovenijo, Srbija ne meji na Italijo. Prav tako veliko Slovencev dela v Italiji (npr. v Trstu) ali pa se tam izobražuje, zato bi taka prepletenost in mešanje narodov lahko prestrašila Slovence, še posebej ob takratnem hudem izbruhu koronavirusa v Italiji. Se pa strah pred Italijani in koronavirusom povezuje tudi s pozivanjem k zapiranju mej z Italijo in s prvimi potrjenimi primeri okužbe v Sloveniji, ki so se po poročanju medijev okužili prav v Italiji.

Nekateri v Sloveniji so svarili tudi pred Kitajci (15 komentarjev), tak vzorec pa se je pojavil še v Srbiji (22 komentarjev), kjer živi in dela razmeroma veliko Kitajcev, drugi pa so bili mnenja, da bodo koronavirus v Slovenijo in Srbijo prinesli migranti (11 komentarjev), za katere je bila meja še vedno odprta. Hkrati so komentatorji v skupno petih komentarjih v Sloveniji in v Srbiji opozarjali na razizem ter predsodke, ki so jih opazili pri drugih, npr. *Za absolutno večino prenosov virusa pa splah niso krivi Kitajci! In zdaj se celo izogibate kitajskim restavracijam, kot da so to žarišča okužbe. Skratka, človeška neumnost in predsodki so brezmejni!*

Sklepi

Po pregledu kategorij sva ugotovili, da so te med sabo neločljivo povezane, npr. komentiranje, da je država nepripravljena na tako epidemijo zaradi pomanjkanja zaščitnih sredstev, lahko vpliva na čustva bralcev in v njih zelo verjetno povzroči strah in tesnobo. Strah lahko še povečuje neprestano navajanje in računanje stopnje smrtnosti v komentarjih, škodljiva za duševno zdravje pa je lahko tudi nenehna uporaba »negativnih« besed, kot so npr. *panika*

in strah (Horesh in Brown, 2020). Analiza komentarjev je potrdila najino hipotezo, da bodo ljudje do koronavirusa in trenutne situacije izražali negativna čustva, predvsem strah, saj gre za novo in neznano bolezen.

Komentatorji so v Sloveniji opozarjali tudi na poplavo informacij in člankov v medijih v zvezi s koronavirusom, med katerimi so na portalih resnične informacije pomešane z lažnimi in je tako med njimi težko ločiti, kar lahko poveča občutke negotovosti in tesnobe, hkrati pa tudi nezaupanje v medije in pristojne. To se sklada z ugotovitvami raziskave, v kateri so Lep, K. Babnik in K. Hacin Beyazoglu (2020) poročali, da ljudje po prvem potrjenem primeru koronavirusa v Sloveniji niso zaupali informacijam, ki so jih preberali v medijih. Pojavljajo se tudi ugibanja v zvezi z resnostjo situacije in vse to lahko prav tako vodi v tesnobo ali paniko. K negativnim čustvom pripomore tudi dejstvo, da je koronavirus nov in slabo raziskan, ter da ne poznamo njegovih lastnosti, da bi se lahko kar najboljšo zaščitili.

Zavedanje, da lahko o pravem številu okuženih samo ugibamo, je neposredno povezano s prepričanjem, da se veliko okuženih ne testira, morebiti zato, ker sploh nimajo simptomov ali pa ti niso prehudi in se posamezniki tako raje zdravijo doma, če za to obstaja možnost (Bekelman, Emanuel in Navathe, 2020). O tem poroča tudi Svetovna zdravstvena organizacija (WHO, 2020b), ki je predlagala, naj bodo v primeru zapolnjenih bolnišničnih kapacitet prednostno obravnavani pacienti z več dejavniki tveganja za razvoj hujših oblik okužbe, tiste brez simptomov in tiste z blažjo obliko okužbe pa lahko napotijo na zdravljenje doma.

Po mnenju nekaterih komentatorjev na spletnih portalih nekateri posamezniki testiranje odlagajo tudi zaradi zaznane stigme okuženih, na kar je opozarjal tudi McGrath (1992). Razpravljanje o nezanesljivosti testov lahko prav tako vodi v nejasnost situacije, saj lahko nepoznavanje hitrosti širjenja okužb povzroči občutek strahu in negotovosti. Take občutke poslabšajo še ugibanja o tem, da mediji oziroma pristojni prikrivajo prve okužbe ali celo prve smrtne žrtve, saj predpostavljamo, da dajo bralcem občutek, da pravega stanja v državi ne poznajo.

Tako v Sloveniji kot v Srbiji so se pojavili komentarji, ki so za pandemijo koronavirusa krivili Kitajce in migrante, v Sloveniji pa tudi Italijane. V Sloveniji so komentatorji na spletnih portalih bralce celo nagovarjali k diskriminaciji in nasilju nad Italijani. V obeh državah so pozivali k zapiranju mej, v Sloveniji predvsem k zapiranju meje z Italijo. Obtoževanje drugih in ločevanje slovenskega oziroma srbskega naroda od drugih je smiselno povezano s teorijo socialne identifikacije (Tajfel in Turner, 1986), pri čemer »oni« predstavljajo druge narode (npr. Kitajce, migrante in Italijane), od katerih se je treba ločiti. Na podlagi take kategorizacije pa pride tudi do negativnih predsodkov o drugih narodih in diskriminacije tujcev. Mnogi komentatorji so krivdo za širjenje koronavirusa v državi preložili tudi na okužene državljane, s čimer so se zdravi simbolično odmaknili od okuženih in tako zavzeli močnejši položaj (Gilmore in Somerville, 1993). S tem potrjujeva hipotezo, da so komentatorji spletnih portalov okužene s koronavirusom stigmatizirali.

Veliko komentatorjev je bilo kritičnih do pristojnih in do

ukrepov pred in po prvem potrjenem primeru okužbe v obeh državah. Ugibava, da je lahko to posledica splošnega nezadovoljstva s pristojnimi, zaradi česar državljani zavračajo vse ukrepe pristojnih; tudi tiste, ki so primerni situaciji. Mogoče so ljudje poskušali za trenutno dogajanje okriviti vodilne v zdravstvu in politiki, da bi za neobvladljivost situacije našli krivca. Če bi pristojni ustrezneje ukrepali, bi bil po mnenju komentatorjev koronavirus bolj obvladljiv, kar bi zmanjšalo tesnobe občutke.

Komentatorji na spletnih portalih so pogosto navajali ukrep izolacije okuženih, ki so ga odobravali tudi pristojni. V največji meri so bila med komentatorji prisotna negativna čustva, predvsem strah, panika in nezadovoljstvo, ki so se še povečala z zaznavanjem, da je prihodnost negotova in najverjetneje težavna, npr. *Virus se širi, v človekovi naravi je, da nastane nek adrenalin, panika pred neznanim, da se nagonsko obrani*. Vse omenjene lastnosti trenutne situacije so po poročanju Horesha in Browna (2020) značilne za množične travmatske dogodke, saj je koronavirus prizadel mnoge vidike družbe, vključno z zdravstvom, gospodarstvom in turizmom, in za večino prebivalcev tudi popolnoma spremenil vsakdan in način funkcioniranja (npr. delo in šolanje od doma). To je zaskrbljujoče, saj bi lahko imela pandemija koronavirusa resne in daljnosežne negativne posledice za duševno zdravje populacije.

Meniva, da je lahko ponavljajoče navajanje visokega deleža smrtnosti in poudarjanje nevarnosti in resnosti koronavirusa še posebej problematično pri okuženih ter ranljivi populaciji, ker lahko ob branju takih komentarjev dobijo vsiljive misli o lastnem zdravju in smrti, o čemer poročata tudi Horesh in Brown (2020). Zaradi tega postane obravnavanje okuženih in ranljivih skupin še toliko pomembnejša in nujnejša. Tudi izolacija ter strogo ostajanje doma lahko ima negativne posledice za naše duševno zdravje in počutje, saj je povezovanje z drugimi ena izmed ključnih človeških potreb (npr. Deci in Ryan, 2008). Kljub temu pa meniva, da bi promocija duševnega zdravja v času koronavirusa morala zajeti vso populacijo, saj smo se v teh časih vsi znašli v nenavadnem in nepoznanem položaju.

Tako v Srbiji kot tudi v Sloveniji so komentatorji kot najprepoznavnejši lastnosti novega koronavirusa navajali visoko smrtnost in nalezljivost. V populaciji so identificirali predvsem paniko in strah, ki so ju nekateri s komentarji poskušali pomiriti. V obeh državah so kritizirali pristojne ter njihove ukrepe, in opozarjali na nezadostno testiranje in pomanjkanje zaščitnih sredstev. Spodbujali so samozaščitna vedenja, npr. higieno rok in kašlja ter izogibanje množicam in ostajanje doma, za okužene ter rizična območja pa predlagali karanteno in samoizolacijo. Okuženim so slovenski in srbski komentatorji pripisali neodgovornost ter krivdo za okužbo in širjenje bolezni, v obeh državah pa so kot najhujšo posledico koronavirusa identificirali gospodarsko škodo. Ker so se podobne navedbe pojavljale v obeh državah, je možno, da so taki odzivi univerzalni, čeprav bi bile za potrditev univerzalnosti potrebne še nadaljnje raziskave, ki bi preučile še odzive na koronavirus v drugih kulturah.

V primerjavi s Srbijo je bila za Slovenijo specifična predvsem zaznava koronavirusa kot neobvladljivega ter

kritika medijev, ki so jih obtožili ustrahovanja in zavajanja javnosti. Tudi stigmatizacija in diskriminacija Italijanov je bila značilna za Slovence, kar lahko razložimo z geografsko lego obeh v raziskavo vključenih držav. Kulturno pogojeno prepričanje za Srbijo je bilo prepričanje v neobstoj virusa. V veliko večji meri so v Srbiji omenjali tudi morebitno prikrivanje okuženih ter prikrivanje in pomanjkanje informacij s strani pristojnih. Specifična za srbske komentatorje je bila tudi zahteva po identiteti okuženih. So pa v Srbiji komentatorji izražali tudi več pozitivnih čustev, npr. upanje, in hvaležnost.

Pred izvedbo analize sva iskali podobne raziskave, ki so bile izvedene v času epidemije koronavirusa in drugih nalezljivih bolezni v preteklosti. Veliko študij je bilo v teku, vendar izsledki nobene od njih še niso bili objavljeni. Kot prednost pričujoče raziskave zato izpostavljava, da gre za prvo tovrstno raziskavo v Sloveniji in Srbiji, s svojimi ugotovitvami pa lahko tako prispevava k nadaljnjemu preučevanju tematike. Raziskava ima tudi visoko ekološko veljavnost, saj so bili podatki za analizo pridobljeni v vsakdanji situaciji in v trenutku dogajanja. Ker sva mnenja ljudi pridobili iz komentarjev na spletnih portalih in ne s pomočjo intervjujev ali vprašalnikov, meniva, da so vključeni komentarji bolj iskreni in neposredni, saj komentatorji niso vedeli, da bodo njihovi komentarji analizirani v raziskavi. Zato tudi ni prišlo do podajanja socialno zaželenih odgovorov, ki bi lahko izkrivili rezultate. K podajanju iskrenih mnenj je pripomogla tudi možnost, da komentatorji na obeh portalih pod vzdevkom ostanejo anonimni.

V času analiziranja komentarjev je nekatere komentarje administrator na spletnem portalu MMC že izbrisal, ker so bili žaljivi. Prav tako je vsebina nekaterih komentarjev na spletnem portalu N1 kazala na selekcijo komentarjev pred objavo. To pomeni, da teh nisva mogli vključiti v analizo, zato so lahko nekateri pomembni vidiki prepričan javnosti o obolelih ostali neodkriti. Komentarje sva analizirali neodvisno od tega, ali je šlo za izvirni komentar ali za odgovor na komentar, pri čemer je lahko dobljena shema kategorij in predvsem pogostosti kod nekoliko nerealna v primerih, ko je šlo za večkratno odgovarjanje na komentar. Prav tako sva komentarje analizirali neodvisno od pisca komentarja, zato se je isto mnenje lahko večkrat pojavilo pod istim člankom in/ali pod več različnimi članki. Načeloma bi lahko ena in ista oseba (z menjavo imena ali pa tudi ne) ponavljala ista mnenja in na ta način ustvarjala javno mnenje. Če je aktivna manjšina, v tem primeru komentatorji, konsistentna in večkrat ponavlja ista mnenja, dobijo bralci izkrivljeno predstavo o deležu ljudi z nekim mnenjem. Glasnejša manjšina tako navidezno predstavlja večinsko mnenje in tako oblikuje javno mnenje (Orfali, 2002). Konsistentnost manjšine je ena izmed najpomembnejših značilnosti, ki poveča možnost, da bo manjšina vplivala na večino (Moscovici, 1976). Ta problem je težko razrešiti, saj ne moremo kontrolirati števila komentarjev ali profilov, ki jih posameznik ustvari, zato se v takšnih raziskavah pojavi vprašanje, kako bi bilo najustreznejše vzorčiti, da bi se temu v čim večji meri izognili.

Pomembna pomanjkljivost raziskave je tudi ta, da nisva upoštevali vsebine članka, ki bi lahko vplival na vsebino

komentarjev in ton pisanja komentatorjev. Opozoriti želi va še na možnost različne interpretacije komentarjev, saj je v raziskavi vsak komentar pregledala samo ena oseba, v pisani besedi pa je včasih težko zaznati sarkazem, ironijo ali cinizem. Poleg tega srbski in slovenski medij nista povsem primerljiva, saj izbran srbski medij N1 ni nacionalni medij Srbije. Uradnega spletnega portala Radio-televizije Srbije nisva mogli uporabiti, ker je v preučevanem obdobju izklopil možnost komentiranja.

Komentatorji spletnih portalov so verjetno specifična subpopulacija in tako ne predstavljajo reprezentativnega vzorca splošne slovenske in srbske populacije, zato naj-nih ugotovitev ne moremo posplošiti na širšo populacijo. Prav tako so tudi na vsakem spletnem portalu uporabniki nekoliko specifični, saj se zaradi različnih razlogov, kot je npr. politična opredelitev, odločajo za branje določenega portala. Kljub temu pa meniva, da oba spletna portala dosežeta veliko število ljudi, ki berejo ponavljajoča mnenja komentatorjev, tako imenovane aktivne manjšine (Orfali, 2002), čeprav sami mogoče ne komentirajo pod članki, ti komentarji pa potem vplivajo tudi na njihovo oblikovanje mnenja.

Zaradi količine komentarjev sva analizo omejili na en teden pred in en teden po prvem potrjenem primeru okužbe v obeh državah, zato ni nujno, da bi bila prepričanja o koronavirusu in okuženih enaka v prejšnjih ali kasnejših obdobjih. V prihodnje bi zato lahko preučili, kako so se komentarji razlikovali po prvem smrtnem izidu ali katerem drugem pomembnejšem dogodku epidemije (npr. prvih 100, 500 ali 1000 okuženih). Predpostavljava, da bi s časom bilo dostopno več informacij o koronavirusu, kar bi lahko zmanjšalo negotovost in druga negativna čustva. Večje število umrlih bi lahko izzvalo več strahu, a po drugi strani bi lahko ozdravljeni prinesli več upanja. Meniva, da bi posamezne okužene manj stigmatizirali, saj bi mediji o njih manj poročali. Prav tako misliva, da bi bilo manj komentarjev o drugih narodih, saj so zaprli državne meje. Zanimivo bi bilo primerjati še prepričanja v preučevanem obdobju s prepričanja na koncu pandemije.

Ker so se pri komentatorjih na spletnih portalih pogosto pojavljala negativna čustva, meniva, da bi bilo smiselno razviti program psihoedukacije novinarjev za izredne situacije, kot je trenutna pandemija koronavirusa. Tako bi novinarjem posredovali informacije o ustreznem poročanju o koronavirusu, npr. katere informacije je treba podati in katerim se je morda treba izogniti. Potrebno se je izogniti tudi senzacionalističnemu poročanju, na katerega so opozarjali slovenski komentatorji. Psihoedukacija bi na tak način imela vpliv tudi na uporabnike spletnih portalov, saj bi poskrbela za ustrežnejše informacije, idealno pa tudi zmanjšala negotovost in strah. Pri tem se pojavlja tudi vprašanje o cenzuri komentarjev, ki vplivajo na javno mnenje in prepričanja. Kljub svobodi govora meniva, da bi bilo brisanje nekaterih komentarjev, ki bi lahko imeli negativne posledice na duševno zdravje ljudi, priporočljivo. Zato bi del psihoedukacije lahko usmerili tudi na administratorje, ki berejo komentarje pred objavo in določajo, kaj se objavi, in kaj ne.

Reference

- Barrett, R. in Brown, P. J. (2008). Stigma in the time of influenza: Social and institutional responses to pandemic emergencies. *The Journal of Infectious Diseases*, 197(Supplement 1), S34–S37.
- Bekelman, J. E., Emanuel, E. J. in Navathe, A. S. (2020). Out-patient treatment at home for medicare beneficiaries during and after the COVID-19 Pandemic. *JAMA*, 324(1), 21–22.
- Beta. (12. marec 2020). *Transparentnost: Nadležni da objave koliko Srbija ima respiratora* [Transparency: The responsible should announce the number of respirators in Serbia]. N1. Dostopno na URL: <http://rs.n1info.com/> (uporabljeno 28. 8. 2020).
- Deci, E. L. in Ryan, R. M. (2008). Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology*, 49(3), 182–185.
- G. C., M. Z., A. K. K., G. K. in Al. Ma. (12. marec 2020). *Šabeder: 96 potrjenih primerov, v Sloveniji razglasili epidemijo* [Šabeder: 96 confirmed cases, Slovenia declares epidemic]. MMC. Dostopno na URL: <https://www.rtvsl.si/> (uporabljeno 28. 8. 2020).
- Gilmore, N. in Somerville, M. (1994). Stigmatization, scapegoating and discrimination in sexually transmitted diseases: Overcoming 'them' and 'us'. *Social Science and Medicine*, 39(9), 1339–1358.
- Horesh, D. in Brown, A. D. (2020). Traumatic stress in the age of COVID-19: A call to close critical gaps and adapt to new realities. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice and Policy*, 12(4), 331–335.
- Lee, S., Chan, L., Chau, A., Kwok, K. in Kleinman, A. (2005). The experience of SARS related stigma at Amoy Gardens. *Social Science and Medicine*, 61(9), 2038–2046.
- Lep, Ž., Babnik, K. in Hacin Beyazoglu, K. (2020). Emotional responses and self-protective behavior with days of the COVID-19 outbreak: The promoting role of information credibility. *Frontiers in Psychology*, 11:1846.
- McGrath, J. W. (1992). The biological impact of social responses to the AIDS epidemic. *Medical Anthropology*, 15(1), 63–79.
- MMC. (2020). *Novi koronavirus - Arhiv* [Novel coronavirus - Archive]. Dostopno na URL: <https://www.rtvsl.si/zdravje/novi-koronavirus/arhiv/> (uporabljeno 19. 4. 2020).
- Moscovici, S. (1976). *Social influence and social change*. London: Academic Press.
- N1. (2020). *Koronavirus - Arhiv* [Coronavirus - Archive]. Pridobljeno s strani: <http://rs.n1info.com/Koronavirus> (uporabljeno 18. 4. 2020).
- Nabi, R. L. (2002). Anger, fear, uncertainty, and attitudes: A test of the cognitive-functional model. *Communication Monographs*, 69, 204–216.
- Orfali, B. (2002). Active minorities and social representations: Two theories, one epistemology. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 34(4), 395–416.
- Sovilj, M. (11. marec 2020). *Stručnjaci i Vučić ozbiljnije o virusu, Nestorović kaže - neču više da se šalim* [Experts and Vučić more serious about the virus, Nestorović says - I'm not joking anymore]. N1. Dostopno na URL: <http://rs.n1info.com/> (uporabljeno 28. 8. 2020).
- STA. (22. marec 2020). *Janša z vzporednicami med epidemijo koronavirusa in vojno za Slovenijo* [Janša compares coronavirus epidemic to the war for Slovenia]. Dnevnik. Dostopno na URL: <https://www.dnevnik.si/> (uporabljeno 27. 8. 2020).
- Tajfel, H. in Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. V S. Worchel in W. G. Austin (ur.), *Psychology of intergroup relations* (str. 7–24). Chicago, Illinois: Nelson-Hall.
- Vlasceanu, M., Morais, M. J., Duker, A. in Coman, A. (2020). The synchronization of collective beliefs: From dyadic interactions to network convergence. *Journal of Experimental Psychology: Applied*.
- WHO. (2020a). *Coronavirus disease (COVID-19) Pandemic*. Dostopno na URL: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> (uporabljeno 3. 5. 2020).
- WHO. (2020b). *Home care for patients with COVID-19 presenting with mild symptoms and management of their contacts: Interim guidance*. Dostopno na URL: [https://www.who.int/publications/i/item/home-care-for-patients-with-suspected-novel-coronavirus-\(ncov\)-infection-presenting-with-mild-symptoms-and-management-of-contacts](https://www.who.int/publications/i/item/home-care-for-patients-with-suspected-novel-coronavirus-(ncov)-infection-presenting-with-mild-symptoms-and-management-of-contacts) (uporabljeno 25. 7. 2020).

Prispelo/Received: 14. 5. 2020
Sprejeto/Accepted: 30. 8. 2020

© 2020 Avtor(ji). Izdalo Društvo študentov psihologije Slovenije.
Članek je objavljen v odprtem dostopu pod pogoji CC-BY licence.

© 2020 Author(s). Published by Slovenian Psychology Students' Association. This open access article is distributed under the CC-BY licence.